

Wajongeren...

meer dan 'slechts' een beperking

Janet Boedhoe, 3245047

Universiteit Utrecht, Algemene sociale wetenschappen

Bachelorproject 2010 - 2011

Begeleider: Ruud Abma

Aantal woorden: 13.552

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	4
2. Probleemstelling	6
3. Literatuurstudie	10
3.1. Wajongeren en maatschappij?	10
3.1.1. Wanneer kom je in aanmerking voor een Wajong-uitkering?	10
3.1.2. Het Wajong-traject	11
3.1.3. Maatschappelijke ontwikkelingen	12
3.1.4. In- en uitstroom	12
3.2. Identiteitsvorming van Wajongeren	14
3.2.1. Sociale identiteitsvorming	14
3.2.2. Stigmatisering	15
3.2.3. Relatieve deprivatie	17
3.2.4. Psychosociale- en omgevingsfactoren	18
3.3. Conclusie en reflectie	20
4. Methodologische verantwoording	22
4.1. Onderzoeksstrategie	22
4.1.1. Onderzoeksmethode	23
4.1.2. Definities	23
4.2. Dataverzameling	24
4.2.1. Dataverzameling en analysestrategie	24
5. Resultaten	25
5.1. Persoonskenmerken	25
5.1.1. Omschrijving	25

5.2. Coderen en analyseren	26
5.2.1. Hoofd- en subcategorieën	27
5.3. Uitwerking resultaten	28
5.3.1. Het ouderlijk huis	28
5.3.2. De omgeving	31
5.3.3. Emotie	33
5.3.4. Arbeid	35
6. Conclusie en reflectie	38
Referenties	42
Bijlagen	
Bijlage 1 – Topiclijst	45

Inleiding

Wat gebeurt er met een kind dat geboren wordt met het Syndroom van Down? Wat gebeurt er met een kind dat gediagnosticeerd wordt met ADHD? Zo zijn er veel kinderen en (jong) volwassenen die op jonge leeftijd of misschien al vanaf geboorte rondlopen met beperkingen. Deze beperkingen kunnen tot belemmeringen leiden ten behoeve van het goed functioneren in de samenleving. Sommige kinderen hebben ADHD maar kunnen, naast dat ze druk zijn, prima functioneren in de samenleving. Gediagnosticeerd worden met een beperking betekent nog niet dat je niet goed kan deelnemen aan het dagelijks leven. Met behulp van diverse instanties en faciliteiten kan worden bijgedragen aan de zelfredzaamheid van jongeren met beperkingen. Maar hoe wordt er bijgedragen? En met welke financiële middelen? Wat is het traject van mensen die niet voldoende zelfstandig kunnen functioneren in de samenleving?

Voor dit soort ingewikkelde kwesties is de Wet Arbeidsongeschiktheid Jonggehandicapten in het leven geroepen, de Wajong. De Wajong (voorheen AAW) bestaat al jaren en is aan veel veranderingen onderhevig geweest. De meest recente aanpassing aan de wet voor Wajongeren is sinds 1 januari 2010 in uitvoering. De Wajong is aan veranderingen onderhevig geweest door een enorme instroom en beperkte uitstroom van Wajongeren. Het gevolg hiervan is dat vanaf het jaar 2002 het aantal jonggehandicapten gestegen is met een percentage van 40% (UWV, 2007a). Met de vernieuwde Wajong is de nadruk komen te liggen op wat Wajongeren *wel* kunnen en wordt het accent gelegd op arbeidsparticipatie.

Er zijn verschillende veronderstellingen over de toename van Wajongeren. Eén van de veronderstellingen is dat de bekendheid van de Wajong sterk is toegenomen en gemeenten hun bijstandbestanden doorzoeken op potentiële Wajongeren, waardoor er meer instroom is van Wajongeren en een uitstroom is van bijstandsgerechtigden (Kok & Hop, 2008). Een ander deel van de toename wordt veroorzaakt door de totstandkoming van nieuwe ziektebeelden, zoals ADHD. Of dit komt doordat deze ziektebeelden vaker voor komen of nu beter herkenbaar zijn als gevolg van betere diagnosestelling is onbekend (Besseling, Hagen, Andriessen, Peele, Crone, Kok & De Vos, 2007).

Het voorgaande maakt het Wajongvraagstuk tot een betrekkelijk ingewikkeld vraagstuk. Om de arbeidsparticipatie van Wajongeren te evalueren spelen niet alleen de ziektespecifieke factoren een rol niet-ziektespecifieke factoren zoals de sociale identiteit. Het

zelfbeeld van Wajongeren en hoe de samenleving tegen hen aankijkt heeft mogelijk invloed op de arbeidsparticipatie. Dit zijn factoren die te maken hebben met het vormen van een sociale identiteit. In dit bachelorproject ga ik in op de ontwikkeling van de sociale identiteit van Wajongeren en de factoren die hieraan ten grondslag liggen. Dit doe ik om kennis te vergaren over het aandeel van de sociale identiteitsvorming op de arbeidsparticipatie van Wajongeren.

Allereerst behandel ik de probleemstelling van dit onderzoek. Ik richt mij – naast de probleemstelling – op de aanleiding, maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie en op de ASW-invalshoek. Vervolgens beschrijf ik het theoretische kader waarin alle relevante informatie met betrekking tot de arbeidsparticipatie van Wajongeren aan de orde komen. Daarna ga ik in op de methodologische verantwoording van mijn onderzoek. De onderzoeksstrategie, dataverzameling en validiteit en betrouwbaarheid vormen een onderdeel hiervan. Uiteindelijk bespreek ik de resultaten van mijn onderzoek en geef ik antwoord op mijn deelvragen. In het laatste hoofdstuk sluit ik af met een conclusie en discussie waarin ik antwoord geef op de hoofdvraag en aanbevelingen doe voor eventueel vervolgonderzoek.

2. Probleemstelling

De aanleiding voor mijn onderzoek is het politiek en maatschappelijk debat over de instroom van Wajongers. De laatste tijd is de Wajong veel in het nieuws geweest wegens de grote toename van Wajongers. Het probleem is dat de jong-gehandicapten arbeidsongeschikt zijn en zij daarom een uitkering ontvangen. Het verstrekken van deze uitkering is een enorme kostenpost voor de overheid. De vraag die heerst in het politiek en maatschappelijk debat is hoe Wajongers zichzelf het beste kunnen voorzien in hun eigen levensonderhoud. Arbeidsparticipatie is een aanzienlijke factor in dit geheel. De zelfredzaamheid van de Wajongers kan hierdoor bewerkstelligd worden.

Een belangrijke kwestie in dit geheel is de vraag welke factoren – naast de ziektespecifieke factoren – van invloed zijn op de arbeidsongeschiktheid van Wajongers. Het leven van Wajongers omvat namelijk meer dan de beperking(en) waar de jong-gehandicapten mee te maken hebben. Om te bekijken welke factoren een rol spelen, wil ik mij richten op de sociale identiteit van Wajongers en de factoren die hieraan ten grondslag liggen. Dergelijke factoren zijn psychosociale- en omgevingsfactoren, stigmatisering en relatieve deprivatie. Deze begrippen worden in de volgende hoofdstukken uitgewerkt.

In dit onderzoek wordt kortom om de sociale identiteit en de bijbehorende factoren in kaart te brengen. De factoren die van invloed zijn op de arbeidsparticipatie worden naar aanleiding hiervan geanalyseerd. Ik vind het relevant om verder te kijken dan alleen de aandacht te vestigen op de ziektespecifieke beperkingen. De – intrinsieke – motivatie van de Wajongers en stimulans vanuit de omgeving zijn naar mijn idee relevant voor de arbeidsparticipatie van Wajongers. Uit onderzoek van Holwerda, Brouwer, Groothoff & Van der Kink (2010) blijkt de aard en ernst van de ziekte of aandoening niet de belangrijkste voorspeller te zijn van de arbeidsongeschiktheid van Wajongers. De vraagstelling van dit bachelorproject luidt daarom:

“ In welke mate heeft de sociale identiteit invloed op de arbeidsongeschiktheid van Wajongers met een psychische beperking. ”

In dit onderzoeksverslag staan Wajongers met een psychische beperking centraal. Uit onderzoek van Kok & Hop (2008) is gebleken dat er vanaf het jaar 2000 een toename is in de

uitstroom van Wajongeren met een psychische beperking. In relatieve termen hebben Wajongeren met een psychische beperking het grootste aandeel in een uitstroom naar arbeidsparticipatie. Voor mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking(en) is de uitstroom naar arbeidsparticipatie minder (zie tabel 1.) Omdat bij Wajongeren met een psychische beperking de kans op een betere uitstroom hoger is, wordt in dit onderzoeksverslag gekeken hoe de arbeidsparticipatie bevorderd kan worden.

Om antwoord te geven op de vraagstelling heb ik een aantal deelvragen geformuleerd die beantwoord zullen worden in dit onderzoeksverslag. De deelvragen luiden als volgt:

1. Op welke wijze heeft het gezin invloed op de arbeidsparticipatie?
2. Op welke wijze heeft de omgeving van Wajongeren invloed op de arbeidsparticipatie?
3. Wat is het effect van stigmatisering op Wajongeren?
4. Hoe denken Wajongeren over het verrichten van arbeid en is er sprake van relatieve deprivatie?

Tabel 1. *Uitstroom Wajongeren met een psychische beperking*

	WW	WWB	Werk	WSW	overig gesubsidi- eerd	Non particip- atie	NUG
Leeftijd							
15 t/m 24 jaar	63,8	77,6	83,4	91,8	79,1	34,6	80,6
25 t/m 34 jaar	23,3	13,7	11,6	6,8	17,1	16,7	14,6
35 t/m 64 jaar	7,9	8,8	5,0	1,4	3,8	48,8	4,8
	100	100	100	100	100	100	100
Diagnose							
Psychisch	65,0	65,3	59,2	63,8	68,5	35,2	63,9
Bewegingsapparaat	10,3	8,7	7,3	2,6	5,6	4,5	10,9
Overig	23,7	26,0	33,5	33,6	25,9	60,3	25,2
	100	100	100	100	100	100	100

Bron: Berekening SEO Economisch Onderzoek o.b.v. CBS gegevens (zie bijlage B).

Weergegeven door Kok & Hop, 2008

Toelichting

In deelvraag 1 wordt de nadruk gelegd op het gezin omdat de meeste Wajongeren nog in het ouderlijk huis woonachtig zijn. Het gezin bestaat uit de vader, moeder, broers en/of zussen.

Wanneer er sprake is van gescheiden ouders worden beide ouders alsnog toegerekend tot het gezin. Het aandeel van het gezin op de arbeidsparticipatie wordt geanalyseerd omdat de gezinsleden invloed kunnen uitoefenen op de motivatie voor de arbeidsparticipatie van Wajongeren.

In deelvraag 2 wordt de omgeving geanalyseerd. De buurt, school, werk, familie en vrienden vormen onder andere een onderdeel van deze omgeving. Zij kunnen ook invloed uitoefenen op de arbeidsparticipatie van Wajongeren.

In deelvraag 3 wordt het effect van stigmatisering op Wajongeren beoordeeld. Dit wordt gedaan omdat er een bepaald maatschappelijk beeld over Wajongeren heerst. Het effect van stigmatisering en de consequenties hiervan ten aanzien van de arbeidsparticipatie worden in dit onderzoek uitgelicht en onderzocht.

In deelvraag 4 wordt er aandacht geschonken aan het perspectief van Wajongeren ten aanzien van de arbeidsparticipatie en aan de relatieve deprivatie die hieruit kan voortvloeien.

Relatieve deprivatie is het gevoel van frustratie en onmacht dat ontstaat (door bijvoorbeeld vergelijking met anderen) omdat het individu vindt dat hij/zij meer verdient, zowel materieel als immaterieel.

Maatschappelijke relevantie

Het aantal Wajongeren neemt enorm toe. Uit cijfers berustend op onderzoek van CNV-jongeren – die in 2009 een onderzoek voor het Uitvoeringsinstituut Werknemersvoorzieningen (UWV) hebben verricht – blijkt dat er in 2009 ca. 190.000 mensen met een Wajong-uitkering waren. Volgens de Geestelijke Gezondheidszorg (2009) was het aantal Wajongeren in 2002 134.220 en in 2006 155.860. Het toenemende aantal Wajong-uitkeringen – welke 75% van het minimumloon bedraagt – heeft een enorme impact op de overheidsfinanciën. De Wajong-uitkeringen zijn dus een enorme kostenpost. De overheid is daarom ingrijpend bezig om deze kosten te drukken. Door aanpassing van de Wajong in het jaar 2010, probeert de overheid enigszins het toenemende aantal Wajongeren tegen te houden door de jongeren aan het werk te krijgen. Het voornaamste doel van het bevorderen van de arbeidsparticipatie van Wajongeren is dat zij in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien. Om de jong-gehandicapten aan het werk te krijgen moet er inzicht verkregen worden in hun persoonlijke situatie. Door alleen de nadruk te leggen op ziektespecifieke beperkingen krijgt men niet het volledige inzicht in de mogelijkheden van de jong-gehandicapten en waarom zij niet in staat zijn – bepaalde – arbeid te verrichten. De ontwikkeling van de sociale identiteit

draagt daarom bij aan het verkrijgen van inzicht in de mogelijkheden en beperkingen van Wajongeren, welke niet gericht zijn op de ziektespecifieke factoren. Omdat betrekkelijk weinig onderzoek gedaan is naar de invloed van de sociale identiteit van Wajongeren op arbeidsparticipatie, draagt mijn onderzoeksverslag bij aan de maatschappelijke relevantie om Wajongeren uit de uitkering te krijgen.

Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoeksverslag behelst wetenschappelijke relevantie omdat een betrekkelijk onbekend gebied wordt beschreven. Het onderzoek dat uitgevoerd is kan nieuwe informatie opleveren die aan kan zetten tot vervolgonderzoek.

De meeste onderzoeken die verricht zijn naar de arbeidsparticipatie van Wajongeren zijn gericht op de ziektespecifieke beperkingen. In werkelijkheid liggen er meer factoren ten grondslag aan de arbeidsparticipatie. Doordat er een nieuwe en/of aanvullende informatie wordt geleverd met betrekking tot de arbeidsparticipatie, worden er aanbevelingen, uitspraken en nieuwe vragen gegenereerd die kunnen leiden tot verder onderzoek.

ASW-invalshoek

De studie Algemene Sociale Wetenschappen (ASW) is een interdisciplinaire studie die niet uitgaat van één vaste benadering, maar die diverse invloeden combineert. Maatschappelijke- en actuele sociale vraagstukken worden geanalyseerd door verschillende elementen van sociaal wetenschappelijke studies. Psychologie, sociologie en antropologie vormen een basis van de studie ASW.

Dit onderzoek is interdisciplinair en omvat zowel psychologische- als sociologische invalshoeken. De sociale identiteitsvorming wordt op het individu gebaseerd in interactie met de omgeving. Zowel persoonlijke als sociale invloeden worden meegenomen in dit onderzoek naar de invloed op de sociale identiteitsvorming op arbeidsparticipatie van Wajongeren.

3. Literatuurstudie

3.1 Wajongeren en maatschappij

De financiële zelfredzaamheid van Wajongeren is niet optimaal doordat zij – in sommige gevallen – door hun beperking(en) afhankelijk zijn van zorg en/of hulp van instanties of omgeving. Het goed functioneren in het dagelijks (sociaal) leven gaat hen daarom niet gemakkelijk af in vergelijking met individuen zonder beperking(en). In het volgende gedeelte bespreek ik de Wajong als wet en de actuele ontwikkelingen met betrekking tot deze uitkering.

3.1.1. Wanneer kom je in aanmerking voor een Wajong-uitkering?

Om in aanmerking te komen voor een Wajong-uitkering moet de jong-gehandicapte voor de 17de verjaardag langdurig ziek zijn geweest of voor het 30ste levensjaar – als student zijnde – langdurig ziek of gehandicapt zijn geraakt. Mits aan deze voorwaarden voldaan is, kan men op oudere leeftijd met terugwerkende kracht in de Wajong belanden en dus een Wajong-uitkering ontvangen. Wajongeren krijgen een uitkering omdat zij zelf niet in staat zijn om te werken door één of meer beperking(en). Dergelijke beperking(en) kunnen psychisch, verstandelijk en/of lichamelijk zijn, en kunnen er voor zorgen dat de jeugdige beperkt wordt in de toekomst.

Een psychische beperking kan zich uiten in de vorm van onder andere ADHD, depressiviteit, borderline of schizofrenie.

Van verstandelijke beperking(en) wordt er gesproken als iemand zich niet met de normale snelheid ontwikkelt en niet een normaal intelligentieniveau bereikt. Het gaat om mensen met een IQ van lager dan 70 of 75 die in vergelijking met leeftijdgenoten moeite hebben om volledig te functioneren. (Geraadpleegd op www.arboportaal.nl)

Lichamelijke beperkingen kunnen de vorm aannemen van onder andere motorische beperkingen (zoals epilepsie) en zintuiglijke beperkingen (zoals het verlies van

gezichtsvermogen of gehoorvermogen).

3.1.2. Het Wajong-traject

De Wajong-uitkering wordt aangevraagd bij en uitgekeerd door het UWV. De aanvraag wordt beoordeeld door een verzekeringsarts en een arbeidsdeskundige. Wanneer vastgesteld wordt dat de jong-gehandicapte in aanmerking komt voor een Wajong-uitkering wordt er een traject ingesteld waarin de jong-gehandicapte, naast het ontvangen van een uitkering, de mogelijkheid krijgt om te werken. Er wordt gekeken naar wat voor werk mogelijk is en aan de hand daarvan wordt een participatieplan¹ opgesteld zodat Wajongeren langzamerhand kunnen deelnemen aan het arbeidsproces.

Het aandeel van het UWV is dat het de wet uitvoert. Er wordt gekeken naar de arbeidsmogelijkheden van Wajongeren, welke hulpmiddelen zij daarbij nodig hebben en welke ondersteuning het UWV kan bieden. Als blijkt dat de jong-gehandicapte deels kan werken, helpt het UWV de jong-gehandicapte met het vinden van passend werk. Wajongeren krijgen een arbeidsdeskundige toegewezen die hen ondersteunt in het proces. Voor het vinden van passend werk kan de arbeidsdeskundige zogeheten leerwerk-trajecten inkopen, waardoor Wajongeren werkervaring kunnen opdoen in een bepaalde branche. Ook kan er een proefplaatsing bij een bepaalde organisatie bewerkstelligd worden, waarbij de jong-gehandicapte drie maanden bij een werkgever kan werken met behoud van een uitkering in plaats van een salaris.

Sommige Wajongeren komen niet uit de Wajong. Dit betekent dat zij gewoonweg niet (voldoende) arbeidsgeschikt zijn waardoor zij een (aanvullende) uitkering ontvangen tot de AOW in werking treedt. In sommige gevallen kunnen Wajongeren volledig aan het werk. De uitkering stopt als Wajongeren langer dan een jaar meer verdienen dan het minimumloon of als zij na vijf jaar gewerkt te hebben meer verdienen dan 75% van het minimumloon. Het UWV kan jong-gehandicapten ook oproepen voor een herbeoordeling. Dit houdt in dat de arbeidsdeskundige na verloop van een aantal jaren, jong-gehandicapten wederom gaat beoordelen op de arbeidsgeschiktheid. Als de verzekeringsarts bepaalt dat de jong-gehandicapte aan het werk kan zonder hulp van het UWV, dan houdt het recht van een

---

¹ In een participatieplan staan afspraken die de jong-gehandicapte maakt met de arbeidsdeskundige ten behoeve van het deelnemen aan het arbeidsproces. In het plan komt precies te staan wat het UWV van de jong-gehandicapte verwacht en de jong-gehandicapte van het UWV (http://www.uwv.nl/wajong/fasevragen/werk_vinden_en_behouden/de_arbeidsdeskundige_maakt_afspraken_met_mij.aspx#26217696).

Wajong-uitkering op en moet de jong-gehandicapte een baan zoeken. Hierbij kunnen Wajongeren hulp krijgen van het UWV WERKbedrijf² (geraadpleegd op www.uwv.nl).

3.1.3. Maatschappelijke ontwikkelingen

Het principe van een Wajong-uitkering is dat de jong-gehandicapte niet volledig heeft deelgenomen aan het arbeidsproces. Bijbanen naast de studie vallen niet onder de volledige arbeidsparticipatie. Mensen die in de Wajong belanden zullen nooit volledig deelnemen aan het arbeidsproces, tenzij zij in staat worden geacht zich in hun eigen levensonderhoud te kunnen voorzien. Wanneer dit het geval is zal de uitkering worden stopgezet.

Maatschappelijk gezien heeft een Wajong-uitkering relatief veel impact op de samenleving. De impact is niet alleen maatschappelijk, maar ook financieel en individueel. Hoe meer mensen in de Wajong belanden, des te minder mensen kunnen deelnemen aan het arbeidsproces. Sinds 2002 is de instroom van het aantal Wajongeren gestegen met 40%. Deze toename van Wajongeren heeft meerdere consequenties voor de samenleving. “Er wordt - op basis van de voorzichtige schattingen - een stijging in de uitkeringslasten verwacht van circa 1,7 miljard euro in 2005 naar ruim 2 miljard euro in 2011 (SER 2007)” (Van Doorn, 2008, p. 11). Omdat verondersteld wordt dat “werk tot verhoging van de kwaliteit van het leven kan leiden”, hebben jongeren zonder werkervaring een kwetsbare positie in de samenleving (Holwerda et. al, 2010, p. 11). Doordat Wajongeren sociaal en arbeidsmatig niet volledig kunnen deelnemen “worden de kansen op maatschappelijke integratie en op persoonlijke ontwikkeling van hun talenten verkleind (SER 2007). In het meest negatieve scenario kan zich een situatie van maatschappelijke uitsluiting voordoen” (Van Doorn, 2008, p. 12).

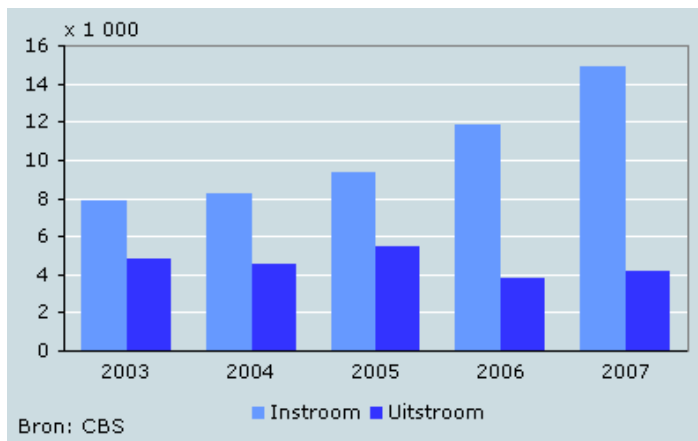
3.1.4. In- en uitstroom

Zoals eerder vermeld, is sinds de invoering van de Wajong het aantal Wajongeren alleen maar toegenomen. Deze instroom van Wajongeren is vele male hoger dan de uitstroom (zie tabel 2. in- en uitstroom van Wajongeren over de jaren 2003 tot en met 2007).

---

² UWV WERKbedrijf is het trefpunt voor werkzoekenden en werkgevers. Het WERKbedrijf biedt werkgevers informatie en voorzieningen bij het vinden van gekwalificeerd personeel. (https://www.werk.nl/werk_nl/werkbedrijf)

Tabel 2. In- en uitstroom Wajongeren

Bron: StatLine, geraadpleegd op <http://www.cbs.nl/nl>

“Wajongeren die instromen in de Wajong zijn voor 97% (gemiddeld over de jaren) geheel arbeidsongeschikt. Dit betekent niet dat Wajongeren geen arbeid kunnen verrichten, maar dat zij met regulier werken niet het minimumloon kunnen verdienen” (Kruisbergen, Kok, Ten Broeke 2000, p. 6). Het resterende deel tot aan het minimumloon wordt aangevuld door het UWV.

Het aantal Wajongeren dat uit de Wajong stroomt, is betrekkelijk laag. Elk jaar stroomt ongeveer 3% van de totale Wajongpopulatie uit deze uitkering. Volledige uitstroom naar werk is namelijk voor veel Wajongeren niet weggelegd vanwege de beperkingen die zij hebben. Zelfstandig werken en uit de uitkering komen is voor Wajongeren vaak niet haalbaar. Het streven van zelfstandig arbeid verrichten in plaats van een uitkering wordt hierdoor een streven van arbeid verrichten (met begeleiding) naast de uitkering. 97% van de Wajongeren is volledig arbeidsongeschikt omdat zij op het moment van keuring niet in staat worden geacht met regulier werk *meer* te verdienen dan het minimumloon (UWV, 2007a). “Veelal gaat het om verstandelijk gehandicapten. Een deel van hen blijkt overigens wel volledig uit te stromen naar regulier werk” (Kok & Hop 2008, p. 8).

Vergeleken met andere uitkeringen zoals de WW, WAO en WWB heeft de Wajong lagere uitstroomkansen. “Na een jaar heeft 14% van de Wajongeren de uitkering beëindigd. Bij de WW’ers is dat 73% en bij bijstandsgerechtigden 44%” (Kok e.a., 2007, zoals weergegeven door Kok & Hop, 2008, p.8). In het geval van de WAO’ers is dit percentage 20%. Uit het voorgaande blijkt dus dat de Wajong naar verhouding een langdurige uitkering is vergeleken met de andere uitkeringen.

3.2. Identiteitsvorming van Wajongeren

Wajongeren groeien op met hun beperkingen omdat zij op jonge leeftijd gehandicapt raken of ermee geboren worden. Ze leren ermee leven door middel van ondersteuning die hen door de omgeving en maatschappij wordt aangeboden. Voorbeelden van ondersteuning zijn speciale scholen, re-integratietrajecten en een Wajong-uitkering.

Dat Wajongeren afwijken van de conventionele norm is een feit. De ervaring dat zij ‘anders’ zijn dan andere jongeren speelt doorgaans al vanaf het begin van de beperking. De jongeren of kinderen worden hiermee al vrij snel geconfronteerd doordat zij in de meeste gevallen naar speciale scholen moeten, niet mee kunnen spelen met kinderen uit de buurt of buitengesloten en/of gepest worden omdat zij te druk zijn of bepaalde *tics*³ hebben. Al deze vormen van uitsluiting hebben effect op de identiteitsvorming van Wajongeren.

In het proces van opgroeien leren Wajongeren, net als anderen, zichzelf kennen en ontwikkelen zij een identiteit. Identiteit is volgens Chrysochoou (2005) een psychologisch proces dat zich manifesteert door handelen, gedachten en emotie. Mensen creëren, veranderen en monitoren hun eigen identiteit en fungeren volgens Chrysochoou daarom als *self-constructors*. Mensen ontleen hun identiteit aan de sociale omgeving door het *accentueren* en *contrasteren* van overeenkomsten en verschillen met anderen. Het ontleen van een identiteit wordt in het volgende deel behandeld.

3.2.1. Sociale identiteitsvorming

Dat mensen hun identiteit creëren wil niet zeggen dat een identiteit alleen gebaseerd is op het individu zelf. Een identiteit creëer je door interactie met de sociale omgeving. Volgens de Sociale Identiteit Theorie van Henry Tjafel, zoals weergegeven door Chrysochoou (2005), streeft men naar een positief zelfbeeld en is met betrekking tot identiteit een verschil te onderkennen tussen de zelf als individu en de zelf als groepslid. Deze twee verschillen zijn te onderscheiden in respectievelijk de op zichzelf staande identiteit – ofwel persoonlijke identiteit – en de sociale identiteit – het deel uitmaken van een groep –.

Identiteit wordt grotendeels ontleend aan de sociale categorieën⁴ waartoe men behoort.

---

³ Een tic is een plotselinge, onwillekeurige, snelle, herhaalde, niet ritmische motorische beweging of vocale uiting. Een persoon met een tic heeft het gevoel deze tic moeilijk of niet te kunnen tegen houden, de tic wordt ervaren als onbedwingbaar (<http://www.opvoedadvies.nl/tic.htm>).

⁴ Het (on)bewust indelen van individuen in groepen- en onderscheiden van individuen op basis van bepaalde eigenschappen omdat er (te) veel eigenschappen toe te kennen zijn aan de mens. Individuen worden onder andere ingedeeld op nationaliteit, religie, opleiding, geslacht.

Door sociale vergelijking⁵ met andere individuen wordt de identiteit geëvalueerd.

Wajongeren maken ook deel uit van een groep. Een dergelijke groep kunnen kinderen uit de klas of uit de buurt zijn. Net als andere kinderen zullen Wajongeren zichzelf met anderen vergelijken. Door sociale categorisatie en sociale vergelijking zal men een positief zelfbeeld proberen te bewerkstelligen. Individuen vergelijken zich met anderen om zichzelf en de omgeving beter te leren kennen. Wajongeren zullen dit dus ook proberen. Door zich te vergelijken met anderen zullen er overeenkomsten en verschillen ontstaan. Om toch het positieve zelfbeeld te bewerkstelligen gaan individuen *accentueren* en *contrasteren*. *Accentueren* betekent het minimaliseren van verschillen tussen individuen of groepen. *Contrasteren* staat daarentegen voor het maximaliseren van verschillen tussen individuen of groepen. Net als anderen zullen ook Wajongeren dit proberen toe te passen. Als het verschil echter te groot is en andere leden van de groep contrasteren in plaats van accentueren, ontstaat er een discrepantie tussen individuen. Deze discrepantie wordt ook wel een vergelijking tussen de *in-* en *outgroup* genoemd.

Chrysochoou (2005) beschrijft het fenomeen van *in-* en *outgroup* als processen ten gevolge van het categoriseren van mensen. Dit proces is ook van toepassing bij Wajongeren. Een *ingroup* is een groep, een eenheid dat zich onderscheidt op basis van bepaalde elementen (wij-groep). Een *outgroup* (zij-groep) wordt vaak waargenomen in de vorm van een homogenisatie ('ze zijn allemaal hetzelfde!') en wordt gekarakteriseerd door de *ingroup* te zien als een oppositie.

De sociale identiteit van Wajongeren is zoals in het voorgaande beschreven onderhevig aan veel invloeden. Belangrijke factoren die invloed hebben op de sociale identiteitsvorming zijn stigmatisering, relatieve deprivatie en psychosociale- en omgevingsfactoren. In het volgende gedeelte worden deze factoren uitgelicht en de invloed op de sociale identiteit beschreven.

3.2.2. Stigmatisering

De *in-* en *outgroup* processen tussen respectievelijk niet-Wajongeren en Wajongeren komen tot stand doordat men stigmatiseert en verschillen tussen individuen als maatstaf hanteert. Een stigma wordt toegekend aan een bepaalde bevolkingsgroep op basis van negatieve kenmerken. Het stigmatiseren van mensen leidt tot stereotypering. Men stigmatiseert om meer controle te krijgen op de diversiteit in de samenleving. De vele waarnemingen en invloeden

---

⁵ Sociale vergelijking is het vergelijken van bepaalde eigenschappen zodat het individu zichzelf kan evalueren met anderen.

van de samenleving worden daarmee gesimplificeerd.

Doordat de samenleving stereotypen en etiketteert worden mensen in hokjes geplaatst die afwijken van de conventionele norm. Individuen krijgen een etiket wanneer afwijkend gedrag wordt geconstateerd. Bij stereotypering worden gedrag of kenmerk(en) van individuen gegeneraliseerd als typerend voor de gehele groep.

De *ingroup* zijn mensen in de samenleving die zich zelfstandig kunnen voorzien in hun eigen levensonderhoud. De *outgroup* zijn – in dit geval – Wajongeren omdat zij door hun beperking(en) afwijken van de verwachtingen. Doordat onderscheid wordt gemaakt tussen een *in-* en *outgroup* ontstaan discrepanties tussen Wajongeren en niet-Wajongeren. Deze discrepanties ontstaan omdat de *outgroup* wordt gezien als buitenstaanders. Door stigmatisering, stereotypering en etikettering wordt de *outgroup* gecreëerd en in stand gehouden.

Volgens Chrysochoou (2005) leidt stereotyperen vaak tot vooroordelen tegenover een bepaalde groep. Het is een ongegronde negatieve houding die men heeft tegenover een individu slechts gebaseerd op de visie die de *ingroup* heeft over de *outgroup*. Het is eigenlijk een verkeerde en starre generalisatie.

De invloed van stigmatiseren op de sociale identiteit van Wajongeren wordt in dit gedeelte uitgewerkt. Doordat Wajongeren afwijken van de conventionele norm worden zij gezien als anders. Maar in welke zin wijken zij af? Doordat Wajongeren niet in staat zijn te werken en doordat zij doorgaans speciaal onderwijs volgen ontstaat er een onderscheid tussen *wij* en *zij*. Dit gaat gepaard met het feit dat zij of zichtbare beperkingen hebben of doordat zij vaak (merkbaar) sociaal zwakker zijn. Dit leidt ertoe dat een duidelijk onderscheid te maken valt en dat op basis van het voorgaande gestigmatiseerd en geëtiketteerd wordt. De kenmerken van de individuen worden gegeneraliseerd en geïmplementeerd naar deze specifieke *outgroup*. Omdat er voor Wajongeren ook nog eens speciale aanpassingen en ondersteuning in het leven worden geroepen, blijft het onderscheid tussen *wij* en *zij* in stand. Een individu gaat zich gedragen naar de maatstaven die de maatschappij hanteert ten aanzien van de *outgroup* en wat de maatschappij van het individu of groep verwacht. Dit leidt ertoe dat wanneer een bepaald gedrag van een individu of groep verondersteld wordt, het individu of groep zich hiernaar gaat gedragen.

Het effect op Wajongeren is dat zij zich anders gaan voelen dan de rest van de samenleving en dat zij afwijken van de verwachtingen van de samenleving. De verwachtingen zijn dus dat zij door hun beperkingen niet kunnen deelnemen aan het arbeidsproces. De samenleving belemmert hierdoor het arbeidsparticipatieproces doordat Wajongeren al in een

bepaalde categorie worden geplaatst dat verondersteld dat zij anders zijn dan anderen. Deze veronderstelling heeft effect op de gemoedstoestand van Wajongeren. Dit kan leiden tot het terug trekken van Wajongeren in hun eigen groep en dat zij gedepriveerd raken. In het volgende gedeelte wordt de relatieve deprivatie beschreven.

3.2.3. *Relatieve deprivatie*

Uit onderzoek blijkt dat Wajongeren een ‘positievere’ inschatting hebben van hun eigen kwaliteiten en mogelijkheden in vergelijking met de visie van de werkbegeleider⁶. De Wajongeren lijken hun eigen doorzettingsvermogen, sociale en arbeidsvaardigheden te overschatten, wellicht door een gebrekkig zelfinzicht (Holwerda et. al., 2010 p. 12).

Door het vermoedelijk gebrekkige zelfinzicht en de overschatting van de eigen capaciteit kan de jong-gehandicapte gedepriveerd raken. Relatieve deprivatie is een discrepantie tussen wat men heeft en wat men vindt dat hij/zij verdient. “Het verwijst naar het feit dat subjectieve tevredenheid niet zozeer bepaald wordt door de objectieve situatie waarin een individu zich bevindt, maar wel door de relatieve positie van de individu ten opzichte van relevante anderen waarmee de vergelijking geschiedt” (geraadpleegd op <http://www.interaxis.org/>). Soms is wat een individu verdient gewoonweg niet haalbaar. Een gevoel van onrecht en frustratie kan voortkomen wanneer deze discrepantie ontstaat (Chrysochoou, 2005).

Relatieve deprivatie is afhankelijk van sociale vergelijking. Door aanwezigheid van sociale vergelijking kan de subjectieve tevredenheid in gevaar worden gebracht. Men evalueert namelijk de eigen situatie met anderen waardoor er een ontevredenheid kan ontstaan met de eigen leefwijze. Volgens Thienpont (1999) is de norm waarop de evaluaties gebaseerd zijn sociaal. Met andere woorden: als uitgangspunt geldt de sociale vergelijking met andere individuen of groepen. “Het is daarbij niet zozeer interessant om gewoon “goed” te zijn in wat men doet. Men streeft ernaar ‘beter’ te zijn” (Thienpont, 1999, p. 16).

Er zijn drie soorten sociale vergelijkingen. De intrapersonlijke vergelijking is een vergelijking met andere individuen tussen ervaringen. De interpersoonlijke vergelijking is een vergelijkingen tussen het individu en andere mensen. De intergroepsvergelijking is tot slot een vergelijking tussen de *in-* en *outgroup* of een ideaal situatie. “*Egoistic* relatieve deprivatie

---

⁶ Wajongeren krijgen gedurende het wajongtraject vanuit het UWV een begeleider of coach toegewezen die de jong-gehandicapten begeleidt naar passend werk.

ontstaat door een vergelijking te maken met anderen die op ons lijken. *Fraternalistic* relatieve deprivatie is de uitkomst in vergelijking met mensen of groepen die niet op hun lijken” (Chrysochoou, 2005 p. 143).

Het is aannemelijk dat Wajongeren onderworpen worden aan sociale vergelijking en daar zelf ook aan deelnemen. Zij gaan immers gewoon naar school en groeien doorgaans op met andere leeftijdsgenoten die allemaal sociaal vergelijken en hieraan onderhevig zijn. Plausibel is dat Wajongeren een fraternalistische interpersoonlijke vergelijking toepassen om zichzelf te evalueren. Het probleem van deze vergelijking is dat zij zich vergelijken met niet-vergelijkbare anderen waardoor er een groot contrast ontstaat. In hoofdstuk 5 wordt deze kwestie behandeld.

3.2.4. *Psychosociale en omgevingsfactoren*

Om de mogelijkheden voor arbeidsparticipatie van Wajongeren goed te kunnen beoordelen is kennis nodig van de factoren die invloed hebben op arbeidsparticipatie (Holwerda et. al, 2010). Naast de ziektespecifieke factoren zijn er ook psychosociale- en omgevingsfactoren die Wajongeren beïnvloeden. Deze factoren zijn veelal belemmeringen en worden daarom als problemen gezien.

Maar wat is psychosociaal? De term psychosociaal is een veelomvattend begrip en omvat factoren die invloed hebben op het individu. Onder psychosociale factoren kunnen emotionele, gedrags- en sociale problemen worden verstaan. Emotionele problemen kunnen zich uiten in angst, teruggetrokkenheid, depressieve gevoelens en psychosomatische klachten. Gedragsproblemen zijn vormen van agressief, onrustig en delinquent gedrag. En “onder sociale problemen vallen problemen die met het kind te maken hebben en het onderhouden van het contact met anderen” (geraadpleegd op www.rivm.nl).

Psychosociale factoren hebben invloed op de sociale identiteit omdat emotionele, gedrags- en sociale problemen de interactie met andere individuen lastig tot problematisch maakt. Factoren zoals borderline en depressie belemmeren de jong-gehandicapten op sociaal vlak waardoor er een discrepantie ontstaat tussen Wajongeren en andere individuen (ook wel: *in-* en *outgroup*).

Omgevingsfactoren zijn het sociaal netwerk waarin de jong-gehandicapte opgroeit. Het gezin, school en vrienden vormen een deel van dit sociaal netwerk. De rol die het gezin, de school en vrienden innemen met betrekking tot het arbeidsproces kan zowel positief als negatief zijn. Wanneer het sociaal netwerk een positieve rol biedt, zal er ondersteuning en

begeleiding aan Wajongeren worden geboden (Holwerda et. al., 2008). Bij een negatieve rol zal het sociaal netwerk een belemmering zijn voor Wajongeren ten behoeve van de arbeidsparticipatie. Er is dan een gebrek aan steun en begeleiding vanuit de omgeving.

Omgevingsfactoren dragen bij aan de sociale identiteit omdat de omgeving de individuen enigszins stuurt. Wanneer er een gebrek aan steun is vanuit de omgeving in arbeidsparticipatie, zullen Wajongeren al snel het gevoel overnemen dat zij niet in staat zijn zelfstandig arbeid te kunnen verrichten. Zij kunnen zich mogelijk afzonderen en isoleren van de rest van de groep, waardoor de *in-* en *outgroup* fenomeen groter wordt.

3.3. Conclusie en reflectie

Tot zo ver zijn de meest relevante theorieën uitgewerkt met betrekking tot de vraagstelling. Kort samengevat zijn Wajongeren jong-gehandicapten die door hun beperkingen niet zelfstandig kunnen voorzien in hun eigen levensonderhoud. Hierdoor zijn zij afhankelijk van de overheid voor het ontvangen van uitkering (mits zij aan een aantal voorwaarden voldoen). Doordat het aantal Wajongeren in de afgelopen jaren flink is toegenomen is het uitbetalen van de uitkeringen een enorme kostenpost voor de overheid. Naar aanleiding van deze stijging zijn er een aantal maatregelen genomen om deze kosten te drukken. Zo wordt er gekeken naar wat Wajongeren kunnen doen op het gebied van arbeid. Door middel van diverse mogelijkheden probeert de overheid jong-gehandicapten aan het werk te krijgen zodat zij niet meer afhankelijk zullen zijn van een uitkering.

Arbeidsparticipatie van Wajongeren is de laatste jaren een belangrijk streven geworden. Daarom is het belangrijk om na te gaan welke factoren – naast de ziektespecifieke factoren – van invloed zijn op de arbeidsparticipatie. Psychosociale- en omgevingsfactoren, stigmatisering van Wajongeren en de relatieve deprivatie die mogelijk daaruit kan voortvloeien, spelen daarbij een rol. Deze factoren zijn van invloed op de sociale identiteit. De sociale identiteit wordt namelijk gevormd en is afhankelijk van de omgeving en hoe Wajongeren behandeld worden.

Omdat Wajongeren anders worden behandeld is het belangrijk te weten wat voor uitwerking het ‘anders’ zijn heeft op hen. Een belangrijke vraag is of zij gedepriveerd raken. Indien dat wel het geval is, is de relatie tussen relatieve deprivatie en arbeidsparticipatie van Wajongeren een belangrijk onderzoekspunt. In het uit te voeren onderzoek worden deze vragen beantwoord.

Uit de theorie van Chrysochoou (2005) blijkt dat Wajongeren gestigmatiseerd en geëtiketteerd worden. Het is lastig voor hen om sociaal geaccepteerd te worden omdat zij bepaalde beperking(en) hebben. Het stigmatiseren (in dit geval van Wajongeren) kan leiden tot een gedepriveerde identiteit. Dit kan ertoe leiden dat de arbeidsparticipatie wordt beïnvloedt.

Omdat de conclusies die ik trek gebaseerd zijn op theorieën en onderzoeken van diverse auteurs, voer ik in het volgende hoofdstuk een eigen onderzoek uit om (meer) opheldering te verkrijgen over de arbeidsparticipatie van Wajongeren. Het verband tussen de

sociale identiteit en arbeidsparticipatie wordt nader onderzocht door de vier factoren die ten grondslag liggen aan de sociale identiteit te beoordelen.

4. Methodologische verantwoording

Om na te gaan wat de invloed van de sociale identiteit op arbeidsparticipatie is, voer ik een explorierend onderzoek uit. Het verband tussen de sociale identiteit en arbeidsparticipatie wordt in dit onderzoek nader onderzocht. Arbeidsparticipatie onder Wajongeren is een vrij gecompliceerd onderwerp waarbij veel factoren van invloed zijn. De relevante factoren met betrekking tot dit onderzoek heb ik uitgewerkt in de literatuurstudie en zullen in het onderzoek nogmaals uitgelicht worden. Het verband tussen de ontwikkeling van de sociale identiteit op arbeidsparticipatie wordt onderzocht door stigmatisatie, relatieve deprivatie en psychosociale- en omgevingsfactoren als uitgangspunt te nemen. Aan de hand van de deelvragen – die gebaseerd zijn op de hiervoor genoemde factoren – wordt de vraagstelling van dit onderzoek beantwoord.

4.1 Onderzoeksstrategie

De populatie van dit onderzoek betreft Wajongeren. Om een goed beeld te krijgen van Wajongeren, heb ik gekozen om tien Wajongeren, één arbeidsdeskundige en de directeur van een re-integratiebedrijf te interviewen. De keuze om een arbeidsdeskundige en een directeur te interviewen is gemaakt omdat zij veel met (het arbeidsproces van) Wajongeren te maken hebben.

Om in contact te komen met de onderzoekspopulatie heb ik twee instanties benaderd, namelijk het Werkplein Enschede en leerwerktraject De Kapstok. Bij het Werkplein werken arbeidsdeskundigen die regelmatig (coachings)gesprekken voeren met Wajongeren over voornamelijk het arbeidsproces. Bij De Kapstok worden onderwijsprogramma's ontwikkeld voor Wajongeren om arbeidservaring op te doen. De Kapstok verzorgt verschillende arbeidsgerichte trajecten op diverse locaties in Twente die Wajongeren begeleiden naar het arbeidsproces. De Opstap en MOTA zijn twee van die bedrijven waar arbeidsgerichte trajecten plaatsvinden. Het doel van beide bedrijven is *“het opdoen van werkervaring in een bedrijfsmatige werkomgeving en het behalen van beroepsgerichte diploma's en/of certificaten is een aanvullende mogelijkheid”* (Geraadpleegd op: www.sst.nl).

4.1.1. Onderzoeksmethode

In dit onderzoek is een kwalitatieve onderzoeksmethode gehanteerd. Wajongeren zijn onderhevig geweest aan diepte-interviews en de resterende respondenten aan semi-gestructureerde interviews. Deze methode is gehanteerd om een beter beeld te krijgen over hoe Wajongeren over hun beperkingen denken en wat de invloed hiervan is. Het doel van de interviews met de arbeidsdeskundige en directeur is om inzicht te vergaren over de arbeidsparticipatie van de jong-gehandicapten.

4.1.2. Defenities

In deze paragraaf geef ik een korte toelichting op de meest belangrijke begrippen die relevant zijn voor het onderzoek.

- *Wajongeren met een psychische beperking:*
zijn jong-gehandicapten die een Wajong-uitkering ontvangen op basis van beperkingen die mentaal van aard zijn. Voorbeelden van een psychische beperking zijn: “AD(H)D, faalangst, depressiviteit, een persoonlijkheidsstoornis als borderline, Asperger syndroom (een autistische stoornis). Deze aandoeningen kunnen depressieve klachten, contactproblemen, problemen met samenwerken, met plannen en organiseren of ernstige vormen van stress of angsten veroorzaken” (Geraadpleegd op www.uvt.nl). Ook een laag IQ valt hieronder.
- *(Gedeeltelijke) arbeidsongeschiktheid:*
betekent dat een persoon niet geschikt is om arbeid te verrichten omdat er sprake is van één of meer beperkingen. Deze ongeschiktheid kan volledig of deels zijn. (Geraadpleegd op www.uwv.nl)
- *Omgeving:*
staat voor de individuen en instituties die in het leven van de jong-gehandicapten betrokken zijn en invloed uitoefenen. De identiteit wordt gevormd door interactie met de omgeving en ontleent aan de (sociale) groep waartoe hij/zij behoort door de gedeelde normen en waarden (Fay, 1996).
- *Sociale identiteitsvorming:*
is volgens Chrysochoou (2005) een psychologisch proces dat zich manifesteert door handelen, gedachten en emotie door interactie met anderen. Mensen creëren, veranderen en monitoren hun eigen identiteit en maken deel uit van een groep.

- *Stigmatiseren:*
betekent dat een specifieke groep mensen worden gecategoriseerd op basis van negatieve kenmerken. (Chrysochoou, 2005)
- *Relatieve deprivatie:*
staat volgens Chrysochoou (2005) voor het gevoel van onrecht, onmacht en frustratie tussen hetgeen een individu heeft en tussen hetgeen het individu vindt dat het verdient (materieel en/of immaterieel).
- *Psychosociale factoren:*
'zijn persoonlijke factoren (in het bijzonder zelfbeeld, zelfinzicht en motivatie)' (Holwerda et. al., 2010 p. 12).
- *Omgevingsfactoren:*
zijn het sociaalnetwerk waarin de jong-gehandicapte opgroeit. Het gezin, school en vrienden vormen een deel van dit sociaal netwerk. (Holwerda, 2010)

4.2 Dataverzameling

De dataverzameling voor mijn onderzoek bestaat uit het afnemen van interviews. In de bijlage is de topiclijst van het interview geplaatst.

4.2.1. Dataverzameling en analysestrategie

Om de invloed van de sociale identiteit op arbeidsongeschiktheid te onderzoeken, heb ik een topiclijst opgesteld die vier factoren van de sociale identiteit beoordeelt. Deze vier factoren zijn: stigmatisering, relatieve deprivatie en psychosociale- en omgevingsfactoren. De factoren stigmatisering en omgevingsfactoren evalueer ik aan de hand van de topics omgeving en het ouderlijk huis. In dit gedeelte is het perspectief van Wajongeren ten aanzien van de maatschappelijke acceptatie en stigmatisatie belangrijk. De factoren relatieve deprivatie en psychosociale factoren beoordeel ik aan de hand van de topics emotie en arbeid. Hieruit wordt geanalyseerd hoe Wajongeren de beperking(en) ervaren.

De arbeidsdeskundige en de directeur van MOTA zijn geïnterviewd door middel van een semi-structureerd interview. De professionals zijn geïnterviewd om de resultaten van de hen te vergelijken met de resultaten van de Wajongeren om zodoende sociaal wenselijke antwoorden en een gebrek aan zelfreflectie van Wajongeren uit te sluiten.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de respondenten omschreven en verantwoord ik de wijze waarop de interviews geanalyseerd zijn. De deelvragen worden beantwoord aan de hand van de bevindingen afkomstig uit het onderzoek. De onderzoeksresultaten van Wajongeren, de arbeidsdeskundige en de directeur van MOTA worden gebruikt ter beantwoording van de deelvragen.

5.1. Persoonskenmerken

In totaal heb ik tien Wajongeren geïnterviewd, waarvan acht mannelijke en twee vrouwelijke respondenten. De respondenten zijn door een begeleider van De Opstap en MOTA middels een aselechte steekproef geselecteerd maar zijn niet representatief aan de populatie van dit onderzoek. Deze steekproef is echter wel representatief aan de populatie van dit re-integratiebedrijf omdat de respondenten vanuit dit traject zijn gekozen.

5.1.1. Omschrijving

In dit onderzoek gaat het om Wajongeren met een psychische beperking in de leeftijdscategorie van 17 tot 23 jaar, met uitzondering van één respondent in de (uitschieterende) leeftijd van 31 jaar.

In het volgende gedeelte volgt er een korte profielschets over de geïnterviewde Wajongeren. De eerste vijf Wajongeren volgen een re-integratietraject bij De Opstap. Wajongeren doen hier leerwerk ervaring op, op het gebied van (voornamelijk) ICT. Geen van de respondenten volgt een opleiding, tenzij anders wordt aangegeven.

- Respondent A is een man van 23 jaar en heeft ADHD en Gilles de la Tourette. Hij ontvangt vanaf zijn 19de een Wajong-uitkering. Hij wil wel een opleiding volgen maar kan het niet aan, in het verleden heeft hij dit namelijk herhaaldelijk geprobeerd. Bij De Opstap *'gaat het er allemaal meer praktischer aan toe en is er meer begeleiding'*, aldus Respondent A. Hierdoor kan hij zich beter concentreren en dit traject beter doorlopen.

- Respondent B is een 31 jarige vrouw en ontvangt een Wajong-uitkering omdat zij bij de geboorte een hersenbeschadiging heeft opgelopen. Daarnaast heeft zij dyslexie, concentratieproblemen en een laag IQ.

- Respondent C is een vrouw van 19 jaar en heeft eveneens een laag IQ en dyslexie. Vanaf haar 18de ontvangt zij een Wajong-uitkering. Zij heeft moeite met lezen en leren. Volgens respondent C is dit genetisch bepaald. Vanwege haar beperkingen is zij (noodgedwongen) gestopt met haar opleiding.
- Respondent D is een 21 jarige man die vanaf zijn 19de een Wajong-uitkering ontvangt. De respondent vertelt niet veel over zijn beperkingen. Hij geeft alleen aan dat hij niet gemakkelijk contact maakt met andere mensen.
- Respondent E is een 17 jarige jongeman die over een maand in aanmerking komt voor een Wajong-uitkering. Respondent E zal een Wajong-uitkering ontvangen omdat hij PDDNOS (een vorm van autisme) heeft. Hij volgt speciaal onderwijs en werkt als afwasser bij een pizzeria.

Een korte beschrijving van de resterende vijf Wajongeren die een re-integratietraject volgen bij MOTA volgt hierna. Deze Wajongeren zijn allemaal mannelijk en hebben een (lichte) vorm van autisme. Andere beperkingen worden in de beschrijving weergegeven.

- Respondent F is 19 jaar en ontvangt vanaf zijn 18de een Wajong-uitkering. Hij heeft zijn studie niet afgemaakt vanwege zijn beperking. Bij MOTA volgt hij een opleiding
- Respondent G is 18 jaar en ontvangt sinds een aantal maanden een Wajong-uitkering vanwege de beperkingen autisme en ADHD. Hij volgt een opleiding logistiek bij MOTA en loopt stage bij TNT.
- Respondent H is 17 jaar en ontvangt vanaf januari 2011 een Wajong-uitkering. Vanuit MOTA volgt hij een horeca opleiding.
- Respondent I en J zijn beiden 18 jaar en ontvangen sinds kort een Wajong-uitkering. Beiden volgen een opleiding bij MOTA, waarbij I een lasopleiding volgt en J een opleiding voor automonteur.

5.2. Coderen en analyseren

Voor een goede analyse is het noodzakelijk data te coderen. Allereerst heb ik de opgenomen interviews uitgeschreven. Vervolgens heb ik de interviews goed doorgelezen en de uitwerkingen naast elkaar gelegd om de verschillen en overeenkomsten met elkaar te vergelijken. Het vergelijken van data is gebeurd door data te categoriseren en bepaalde fragmenten te coderen in hoofd- en subcategorieën gebaseerd op de deelvragen. Delen van de tekst zijn zodoende met elkaar gekoppeld en verschillende perspectieven en uitspraken van Wajongeren zijn met elkaar vergeleken. In paragraaf 5.2.1. is dit uitgewerkt. Na dit gedaan te

hebben is er een verband gelegd tussen de uitspraken van de respondenten en de theorie. Data afkomstig uit interviews met de directeur van MOTA en de arbeidsdeskundige heb zijn vervolgens vergeleken met data afkomstig van de Wajongeren.

5.2.1. Hoofd- en subcategorieën

Eerder is aangegeven dat vier factoren onderzocht worden die ten grondslag liggen aan de sociale identiteit, namelijk: stigmatisering, relatieve deprivatie, psychosociale factoren en omgevingsfactoren. Doormiddel van het interview zijn er verschillende codes toegekend aan de factoren.

Met betrekking tot stigmatisering zijn de volgende codes en interviewvragen van toepassing:

1. Acceptatie beperkingen.

- Wat vind jij van je beperking(en)?
- Heb jij geaccepteerd dat je een beperking(en) hebt?
- Denk jij dat andere mensen jou accepteren? Zo nee, wie niet en waarom denk je dat?

2. Visie van de maatschappij (volgens de Wajongeren).

- Heb jij altijd het gevoel dat je een Wajonger bent?
- Wat vind jij van het feit dat je een Wajong-uitkering ontvangt?

Met betrekking tot relatieve deprivatie zijn de volgende codes en interviewvragen van toepassing:

3. Onder- of overschatting.

- Heb jij het idee dat mensen jou overschatten of juist onderschatten?
- * Als mensen jou juist onderschatten: wat doet het met jou dat mensen juist denken dat jij minder kan terwijl jij denkt dat jij meer kan?
- Denk jij dat je het aan kan om zelfstandig te kunnen werken?
- Denk jij dat je ouders *denken* dat je zelfstandig zou kunnen werken?

4. Wrijving met omgeving.

- Denk jij dat je het aan kan om zelfstandig te kunnen werken?
- Hoe kijk jij naar mensen uit je omgeving?
- Hoe denk jij dat mensen naar jou kijken?
- Heb jij het gevoel dat je anders bent dan anderen?

Met betrekking tot psychosociale factoren zijn de volgende codes en interviewvragen van toepassing:

5. Zelfbeeld

- Wat vind jij van je beperking(en)?
- Denk jij dat je het aankan om zelfstandig arbeid te verrichten?
- Heb jij het idee dat mensen anders met jou omgaan dan met anderen?
- Zo ja, wat vind jij daar van? (Vind je het vervelend, onprettig? Of maakt het niets uit)

Met betrekking tot omgevingsfactoren zijn de volgende codes en interviewvragen van toepassing:

6. Contact met anderen.

- Hoe verloopt het contact met je ouders (en broers en/of zussen)?
- Ben jij tevreden over hoe jullie onderling met elkaar omgaan?
- Is het voor jou lastig om vrienden te maken? Zo ja, hoezo dan?

7. Niet in de groep passen.

- Word jij wel eens gepest of buitengesloten?
- Heb jij het gevoel dat je anders bent dan anderen?

De interviewvragen zijn echter maar een fractie van de werkelijk gestelde interviewvragen. De topiclijst met vragenlijst is toegevoegd in bijlage 2. De interviewvragen zijn de aspecten waarmee de codes uitgewerkt zijn.

5.3. Uitwerking resultaten

Het onderzoek heeft veel informatie opgeleverd. In dit gedeelte worden de onderzoeksresultaten geanalyseerd in volgorde van de topiclijst omdat elk topic een factor van de sociale identiteit representeert. Aan elk interviewtopic is een deelvraag gekoppeld waarna aan het eind van elk geanalyseerde topic een conclusie volgt als antwoord op de desbetreffende deelvraag.

5.3.1. *Het ouderlijk huis*

Het ouderlijk huis bestaat uit het gezin waarin de respondenten opgroeien. De topic 'het ouderlijk huis' gaat over de onderlinge verhoudingen tussen de Wajongeren en de ouders (en eventueel broers en/of zussen). Omdat de meeste Wajongeren nog in het ouderlijk huis woonachtig zijn, wordt de relatie tussen de Wajongeren en de ouders onder de loep genomen om het aandeel van het gezin op de arbeidsparticipatie te analyseren.

Bijna alle respondenten hebben goed contact met hun ouders. In vrijwel alle gevallen vinden de ouders – en Wajongeren – het in eerste instantie lastig de beperking(en) te

accepteren. Ter illustratie, de ouders van respondent H wisten niet hoe zij met het autisme van hun zoon moesten omgaan. Zij hadden er moeite mee zijn beperking te accepteren waardoor het contact tussen de ouders en respondent H uitermate slecht was. Als gevolg hiervan heeft respondent H twee jaar in een instelling gewoond, waar hij en zijn ouders geleerd hebben beter om te gaan met autisme. Het contact is (mede) daardoor uiteindelijk verbeterd.

Respondent E zegt over de acceptatie van de beperking: *‘toen ik klein was, was ik altijd wel moeilijk, maar het gaat steeds beter’*. Hiermee geeft respondent E weer dat hij in eerste instantie moeite had met zijn beperking en dat hij lastig was voor zijn ouders. De volgende voorbeelden zijn een kleine greep van wat andere respondenten vinden:

- *‘Het lukt me soms wel.. maar ik heb er toch vaak problemen mee dat ik ADHD en Tourette heb’*.

- *‘Ik heb wel last van mijn beperking want ik hoor er net niet bij. Ik val tussen wal en schip’*.

Opvallend is dat meer dan 50% van de respondenten het ouderlijk huis willen verlaten en zelfstandig willen wonen. Respondent A geeft aan: *‘Hoe drukker de omgeving, hoe drukker jezelf wordt. Door de drukte is er een gespannen sfeer in huis waardoor er veel strubbelingen zijn’*. Twee andere respondenten geven aan:

- *‘Ik kan wel voor mezelf zorgen. Ik heb tijdens de vakantie van mijn ouders drie weken alleen gewoond en dat ging goed’*.

- *‘Mijn vrienden wonen ook alleen. Als zij het kunnen, kan ik het ook. Thuis is het ook niet echt gemakkelijk. Ik heb vaak ruzies met mijn broertje en zusje. In een eigen huis heb ik geen gezeik en gezeur van niemand niet!’*

De meeste respondenten zijn ervan overtuigd dat het zelfstandig wonen hen goed af zal gaan en meer zelfstandigheid zal geven. Het is wel opvallend dat de meeste respondenten die zelfstandig willen wonen geen probleemloze thuissituatie hebben. Ze hebben vaak onderlinge ruzies met de gezinsleden of de gezinsleden hebben moeite om de beperking(en) te accepteren. Alle geïnterviewden hebben broers en/of zussen en geven aan dat zij onderling vaak *‘huiselijke ruzies’* hebben. Op de vraag of de respondent het gevoel heeft dat hij/zij anders wordt behandeld in vergelijking met de broers en/of zussen, antwoorden de meesten van niet. Een klein deel vindt dat er anders met hen wordt omgegaan vanwege de beperking(en). Respondent C zegt: *‘Mijn zusje en broertje krijgen meer aandacht. Ik zou graag meer tijd met mijn moeder willen hebben en ook met mijn vader.’*

Het is opvallend dat alle Wajongeren hun beperking(en) weten te relativiseren en dat ze weten – indien dit van toepassing is – waarom er anders met hen wordt omgegaan. Zij begrijpen dat hun ouders aan de beperking(en) moeten wennen en dat het tot

onregelmatigheden binnen het gezin kan leiden. Op de vraag wat respondent I vindt van zijn beperking, zegt hij het volgende: *'Je hebt het of je hebt het niet'*. Hij is er heel nuchter onder, accepteert zijn beperking en zet zijn *'schouders eronder'*. Een aantal andere interviewfragmenten bevestigen dit ook voor de andere respondenten:

- *'Maar er zijn soms momenten dat je wil dat je geen beperkingen hebt. Dan wil je normaal zijn. Maar wat is normaal?'*

- *'Ik verwacht niet dat iedereen mij accepteert, alleen de belangrijke mensen.'*

- *'Ik ga nu lekker verder met mijn leven en ik kijk wel waar ik terecht kom'*.

Bijna alle respondenten vinden dat hun ouders arbeid stimuleren. Een klein percentage stimuleert arbeid niet omdat ze ervan overtuigd zijn dat de jong-gehandicapte niet mee kan komen en/of geaccepteerd zal worden in de maatschappij. De meeste ouders willen juist dat Wajongeren zelfstandig arbeid verrichten. Bij respondent D en G is dit echter niet het geval want de ouders stimuleren hun zelfstandigheid niet. Bij respondent D beschermen de ouders hem door zo veel mogelijk voor hem te doen en zijn autonomie af te nemen. *'Mijn ouders zouden niet willen dat ik ga samenwonen of alleen ga wonen, ze denken ook niet dat ik dat kan'*. Waar verder de meeste respondenten zelfstandig willen wonen en zelfstandig proberen te zijn, heeft respondent D daar de behoefte niet aan. Op de vraag aan respondent G of zijn ouders hem stimuleren om te werken en te studeren antwoordde hij: *'Niet altijd, niet altijd nee. Ik moet mijn gang daar maar in vinden'*. Respondent G woont echter al op zichzelf en is hier tevreden mee: *'er is zo minder drukte en kan ik meer mijn eigen zaken regelen'*.

Conclusie deelvraag 1

Op welke wijze heeft het gezin invloed op de arbeidsparticipatie?

Het aandeel van het gezin is bepalend voor de sociale identiteit van Wajongeren. Omdat de sociale identiteit ontstaat in en door interactie met de omgeving (dus ook aan het gezin), fungeert het gezin als stimulans, als voorbeeld en bepaalt het enigszins de visie van de Wajongeren ten aanzien van het arbeidsproces.

Volgens de arbeidsdeskundige speelt het gezin een belangrijke rol. *'In vier van de vijf gezinnen ontbreekt de prikkel om te werken, dit is echter wel afhankelijk van het gezin en omgeving'*. Er zijn veel gezinnen waar arbeid geen prioriteit heeft. Vaak zijn het ontwrichte gezinnen waar gedragsstoornissen – in sommige gevallen bij alle gezinsleden – een rol spelen of waar de ouders een uitkering ontvangen. In deze gevallen ontbreekt dus vaak de prikkel om arbeid te verrichten, aldus de arbeidsdeskundige. De instelling en motivatie van Wajongeren om arbeid te verrichten wordt negatief beïnvloed omdat zij niet gestimuleerd worden en geen

rolmodel hebben. Kortom: het gezin beïnvloedt de sociale identiteit door een positief of negatief beeld af te geven ten aanzien van de arbeidsparticipatie van Wajongeren. Een positief beeld zal arbeidsparticipatie bevorderen omdat het gezin onder andere arbeid stimuleert en een goed voorbeeld geeft. Een negatief beeld zal arbeidsparticipatie belemmeren doordat het gezin arbeidsparticipatie juist niet stimuleert door bijvoorbeeld als verkeerd rolmodel te fungeren. Respondent C zegt dat haar uitkering ‘*goed uitkomt in deze tijd van recessie*’. Haar ouders zijn blij dat zij een uitkering ontvangt zodat zij financieel kan bijspringen. Deze mentaliteit kan ertoe leiden dat de ouders als ‘verkeerd’ rolmodel fungeren met betrekking tot de arbeidsparticipatie. Dit kan bijdragen aan een negatief beeld voor arbeidsparticipatie.

5.3.2. De omgeving

De omgeving van Wajongeren behelst meer dan alleen het gezin waarin de Wajonger opgroeit. De buurt, school, werk, familie en vrienden vormen onder andere een onderdeel van deze omgeving. Echter wordt in dit onderzoek bij het begrip ‘omgeving’ de factor ‘het gezin’ buiten toepassing gelaten. De invloed van de factor ‘het gezin’ wordt geanalyseerd bij ‘het ouderlijk huis’. De omgeving is belangrijk omdat de sociale identiteit wordt gevormd in en door interactie met de omgeving. Men ontleent de identiteit aan de (sociale) groep waartoe men behoort door de gedeelde normen en waarden (Fay, 1996).

80% van de respondenten geeft aan dat de omgeving hen niet goed begrijpt omdat mensen doorgaans niet weten dat zij een beperking hebben. Volgens respondent H gaan de mensen die hij kent ‘goed’ met hem om. Echter voor mensen die niet weten dat hij autisme heeft is het een stuk lastiger. In zijn ogen doen dan mensen ‘raar’ tegen hem. Respondent B doet ook een uitspraak over een de verwarring die mensen hebben ten aanzien van haar beperkingen. Respondent B zegt namelijk: ‘*beter te willen zijn dan de beperkingen*’. Hiermee bedoelt zij dat zij aan de verwachtingen van de omgeving en maatschappij wil voldoen, terwijl zij dit in werkelijkheid niet kan. Volgens haar komt dit doordat zij haar beperkingen niet accepteert en mee wil doen met de rest. Zij presenteert zichzelf ‘beter’ dan zij in werkelijkheid is door zich anders te uiten in onder andere haar verbale communicatie. Dit leidt ertoe dat mensen haar niet begrijpen omdat zij ‘*moeilijke woorden*’ gebruikt die niet in de context geplaatst kunnen worden. Respondent B geeft toe dat zij zichzelf op die momenten ook niet begrijpt.

In bijna alle interviews is gebleken dat Wajongeren zichzelf beter presenteren dan zij in werkelijkheid zijn omdat de omgeving de beperking niet accepteert en/of niet met de Wajongeren om kan gaan. Volgens respondent A geven andere mensen hem het gevoel dat hij

anders is. Zelf heeft respondent A zijn beperkingen kunnen accepteren, *‘maar er zijn soms momenten dat je wil dat je geen beperkingen hebt. Dan wil je normaal zijn. Maar wat is normaal?’*. De volgende interviewfragmenten geven weer dat de respondenten zich in sommige gevallen beter willen presenteren:

- *‘Soms doen mensen wel raar tegen mij. Ik probeer dan mijn beperkingen te verbergen en te doen alsof er niets aan de hand is. Dat lukt eigenlijk niet altijd’.*

- *‘Ik zet soms wel een masker op, ja. Ik praat nu ook zo met jou, ik praat met jou mee, om mij goed te verwoorden. Zodat jij een goed beeld van mij krijgt.’*

De respondenten zijn redelijk tevreden met de vriendengroep die zij hebben en vinden dat zij hier voldoende steun van krijgen. Twee respondenten geven aan niet tevreden te zijn met de situatie en zouden graag meer vrienden willen hebben. Opvallend is dat bijna alle respondenten vrienden hebben die ook een beperking hebben. Zij verklaren dit echter doordat zij speciaal onderwijs hebben gevolgd (of nog steeds volgen) en hierdoor sneller in contact komen met anderen met een beperking. Ter illustratie, respondent G geeft aan dat hij het liefst wel meer vrienden zou willen hebben. Hij heeft maar één vriend die eveneens een Wajong-uitkering ontvangt. Respondent B geeft aan drie goede vrienden te hebben, welke alle drie een beperking hebben.

Volgens de geïnterviewde arbeidsdeskundige speelt de omgeving een significante rol bij de ontwikkeling van Wajongeren. Zij is er van overtuigd dat de omgeving een sterke invloed heeft op de arbeidsparticipatie van Wajongeren. Zij zijn vaak makkelijk beïnvloedbaar, om die reden vervult zowel het gezin als vrienden, maar ook de omgeving waar het kind in opgroeit een belangrijke rol met betrekking tot de arbeidsparticipatie.

Conclusie deelvraag 2

Op welke wijze heeft de omgeving van Wajongeren invloed op de arbeidsparticipatie?

De omgeving kan een positieve of een negatieve invloed hebben op de arbeidsparticipatie van Wajongeren. Goede voorwaarden, zoals een stabiele thuissituatie, goede vrienden en een goede buurt waarin de jong-gehandicapte opgroeit kan een positieve arbeidsinstelling bewerkstelligen. Negatieve voorwaarden kunnen een positieve arbeidsinstelling belemmeren. Doordat men altijd streeft een positief zelfbeeld te bewerkstelligen ten aanzien van de omgeving (Chrysochoou, 2005), zullen Wajongeren gevoelig zijn voor invloeden van buiten af. Wanneer er een bepaald beeld vanuit de omgeving gecreëerd wordt dat de Wajonger niet hoeft te werken, of dat hij/zij hier geen waardering voor zal krijgen, zal de Wajonger niet

gemotiveerd zijn om arbeid te verrichten. De omgeving fungeert als voorbeeld functie. Om deze reden zal de Wajonger zal luisteren naar de omgeving om een positief zelfbeeld te bewerkstelligen.

Respondent D heeft geen hoog arbeidsethos. Hij geeft aan dat hij in zijn omgeving niet gestimuleerd wordt om arbeid te verrichten en dat hij hier zelf ook geen behoefte aan heeft. Hij neemt dit negatieve beeld van de omgeving over. Ook laat hij het effect van ‘slechte’ vrienden zien. *‘Vroeger ging ik met slechte jongens om en ging ik een beetje op het slechte pad. Nu heb ik niet meer zo veel contact meer met hun. Ik probeer niet meer zo veel met hun om te gaan’*, aldus respondent D. Hij geeft echter aan nog wel contact te hebben met deze jongens en beschouwd ze als zijn vrienden. Dit is één van de vele factoren die een negatief invloed kunnen uitoefenen op de arbeidsparticipatie.

5.3.3 Emotie

De topic ‘emotie’ is wat persoonlijker van aard en omschrijft het perspectief van de geïnterviewde Wajongeren ten aanzien van de eigen beperking(en). Hier is getracht enigszins een beeld te krijgen van de oorzaken waarom sommige respondenten moeite hebben met het accepteren van hun beperking(en).

60% van de respondenten vindt het lastig de beperking(en) te accepteren. Dit komt voornamelijk door invloeden vanuit de omgeving. Doordat de meeste Wajongeren (het gevoel hebben dat zij) niet geaccepteerd worden in hun beperking(en), kunnen zij hun eigen beperking(en) niet accepteren. 20% van de Wajongeren heeft de beperking wel geaccepteerd maar vindt het wel vervelend dat hij/zij in deze positie zit. Respondent A zegt: *‘mensen zeggen dat ze het accepteren, maar ik geloof dat niet omdat mijn eigen vader het niet accepteert’*. Een aantal interviewfragmenten van de respondenten zijn als volgt:

- *‘Nee, ik denk niet dat iedereen mij accepteert zoals ik ben. Ik merk dat mensen wel anders met mij omgaan. Daarom blijf ik mij anders voelen dan andere mensen.*

- *‘Er wordt anders met mij omgegaan in vergelijking met mijn broer en zusje. Niet alleen door mijn ouders maar ook gewoon buiten en op school enzo. Jah, wat vind ik daarvan. Ik vind het wel vervelend. Daarmee wordt wel benadrukt dat ik anders ben dan de rest’.*

Het resterende deel geeft aan totaal geen moeite te hebben met de beperkingen en ziet de Wajong puur als een begeleiding naar arbeid. Respondent F: *‘Het is gewoon een ondersteuning naar arbeid toe zeg maar’*.

Doordat Wajongeren met een psychische beperking geen fysieke kenmerken vertonen van de handicap, weet niet iedereen dat de jong-gehandicapten beperkingen hebben. Ondanks

dat de omgeving niet altijd weet wat de situatie van de jong-gehandicapte is, heeft ongeveer de helft van de respondenten het gevoel dat zij Wajongers zijn. Ter verduidelijking volgt een uitspraak van respondent B: *'ik heb wel het gevoel dat ik een Wajonger ben maar dat heb ik liever niet. Ik weet namelijk dat ik niet mee kan komen met de rest (niet-Wajongers). Ook als ik in een groep zit waarvan niemand weet dat ik een beperking heb, voel ik me anders. Ik ben namelijk bang dat ik wat verkeerd zeg of zo waardoor zij er achter komen'*.

Volgens de arbeidsdeskundige worden zo veel mogelijk Wajongers zo goed mogelijk begeleidt op zowel arbeidsniveau als op persoonlijk niveau. Arbeid heeft geen prioriteit als de basisvoorwaarden van Wajongers niet goed zijn. Als de thuissituatie niet goed is, wordt vaak eerst daar aan gewerkt voordat er stappen worden ondernomen voor het arbeidsproces. Dit kan overigens ook gelijktijdig. Respondent A vertelt dat hij naast het volgen van een re-integratietraject, ook hulp krijgt voor de verwerking van het één en ander bij het Mediant (Geestelijke Gezondheidszorg Oost Nederland). Respondent A is niet de enige. Een aantal andere respondenten gaven ook aan dat zij hulp kregen van bepaalde organisaties, zoals de Geestelijke Gezondheidszorg. Deze hulp krijgen zij om bepaalde persoonlijke factoren beter op orde te krijgen.

Conclusie deelvraag 3

Wat is het effect van stigmatiseren op Wajongers?

De Wajong is meer dan alleen wet en uitkering, het is een personificatie. Uit het onderzoek is gebleken dat veel Wajongers zich gestigmatiseerd voelen tot een Wajonger. Dit stigma beïnvloedt de sociale identiteit en denkwijze van Wajongers. Zij zijn namelijk van mening dat zij geen regulier arbeid kunnen verrichten omdat zij een beperking hebben. Het gevoel dat de individuen zich gestigmatiseerd voelen als Wajongers heeft effect op hun *mindset*.

Een stigma wordt toegekend aan een bepaalde bevolkingsgroep op basis van negatieve kenmerken. Van Wajongers wordt verwacht dat zij niet zelfstandig arbeid kunnen verrichten omdat zij één of meer beperkingen hebben. Omdat deze verwachting wordt gehanteerd, ook in het werkveld bij de re-integratietrajecten en arbeidsdeskundigen, wordt dit beeld doorgespeeld aan de Wajongers. Het gevolg hiervan is dat Wajongers deze verwachtingen overnemen en zich hierop gaan instellen. Het perspectief van de *ingroup* (niet-Wajongers) wordt geaccepteerd waardoor de *outgroup* (Wajongers) zich terugtrekt in de eigen groep. Er ontstaat dan een gesegregerde outgroup. De bovenstaande analyse bevestigt deze theorie.

Psychosociale factoren zoals autisme of ADHD belemmeren de jong-gehandicapten op

sociaal vlak waardoor er een discrepantie wordt ontwikkeld tussen Wajongeren en andere individuen. Het gevaar hiervan is dat Wajongeren worden uitgesloten van maatschappelijke participatie omdat zij zich alleen onder mensen met een beperking bevinden. Het speciaal onderwijs kan hier een negatieve bijdrage aan leveren omdat de individuen in contact komen met lotgenoten, mensen die ook een beperking hebben.

5.3.4. Arbeid

In de topic ‘arbeid’ staat centraal hoe Wajongeren tegen de arbeidsparticipatie aankijken en hoe zij de Wajong-uitkering en de beperking(en) ervaren. In het bijzonder wordt hier de link tussen het perspectief van de Wajongeren en de maatschappij gelegd.

Alle respondenten geven aan graag te willen werken. Respondent F wil niet de hele dag thuis zitten en afhankelijk zijn van een uitkering. Respondent B zegt dat je, naar mate je ouder wordt, wel moet werken. Volgens haar is het rond komen van een uitkering is niet haalbaar als je zelfstandig wil wonen en/of een gezin wil stichten. Respondent B is 31 jaar en verteld over een keerzijde van de Wajong. Toen zij zelfstandig woonde was het vrij lastig voor haar om rond te komen van haar uitkering. De incidentele uitgaven zoals het vervangen van een wasmachine of het aanschaffen van een nieuwe broek waren gewoonweg niet haalbaar. Regelmatig moest zij haar moeder om geld vragen om dit soort uitgaven te bekostigen. Andere respondenten hebben hier weinig ervaring mee, omdat de meesten nog thuis wonen.

Op de vraag of Wajongeren onder- of overschat worden antwoorden de meeste Wajongeren dat zij op het gebied van arbeid worden onderschat. Respondent C zegt dat bepaalde dingen soms tot in den treuren wordt uitgelegd terwijl ze het direct al begrijpt. Andere respondenten delen dezelfde ervaring. Respondent G: *‘mensen schatten mij wel eens te laag in. Vooral op het gebied van werk en school.* Respondent H geeft aan ook het gevoel te hebben wel eens onderschat te worden op het gebied van werk. *‘Dat ze dan constant achter je kont aan lopen, terwijl ik best zelfstandig kan werken. Dan ga je fouten maken, ik dan in ieder geval.’*

Op bepaalde gebieden worden sommige Wajongeren ook *overschat*. Dit gebeurt volgens hen omdat ze geen fysieke beperkingen en uiterlijke kenmerken hebben van een jonggehandicapte, waardoor mensen vaak bepaalde verwachtingen hebben waar zij niet aan kunnen voldoen. Respondent B geeft aan dat zij soms wordt overschat doordat zij zichzelf beter presenteert dan dat zij werkelijk is doordat zij onder andere met moeilijke woorden proberen te praten. Er wordt zodoende een ander beeld van haar gecreëerd in vergelijking met

wat zij werkelijk is.

Er is dus een contrast tussen de verwachtingen van de omgeving en de realiteit van Wajongeren. Hierdoor kan deprivatie optreden. Relatieve deprivatie is het gevoel van onmacht, frustratie en onrecht tussen hetgeen men heeft en hetgeen men vindt hij/zij verdient (zowel materieel als immaterieel). Dit kan in vergelijking met anderen tot stand komen. Het effect van dit contrast leidt bij de meeste Wajongeren tot een gevoel van onbegrip en frustratie omdat zij het gevoel hebben meer te kunnen maar dat dit door de beperking(en) niet mogelijk is. Respondent B raakt gefrustreerd als zij naar haar omgeving kijkt en mensen ziet die een huis en een nieuwe auto kopen. Zij beseft dat dit haar niet gaat lukken omdat zij gewoonweg niet meer volledig uit de uitkering komt en haar leven er altijd anders uit zal zien in vergelijking met de niet-uitkeringsgerechtigden. Dit is één van de redenen waarom zij moeite heeft met het accepteren van haar beperkingen. Respondent C zegt dat zij vaak wordt onderschat en dat mensen vrij snel denken dat zij iets niet kan. Dit gebeurt vaak op het gebied van arbeid en andere praktische zaken. Hierdoor vindt respondent C dat zij zichzelf moet bewijzen: *‘ik kan meer’*. Dit leidt ertoe dat er een gevoel van frustratie en onrecht ontstaat door het contrast tussen wat de jong-gehandicapte heeft in vergelijking met niet-Wajongeren. Hieronder volgen een aantal uitspraken van respondenten die aangeven een gevoel van relatieve deprivatie te hebben.

- *‘Maar ik had liever mijn eigen boontjes gedopt’*.

- *‘Het frustreert me soms wel dat ik anders ben dan anderen’*.

- *‘Ik voel me soms wel minder dan andere mensen, ik kan er wel boos om worden dat ik niet als anderen ben’*.

Wajongeren vinden dus dat zij op het gebied van arbeid vaak worden onderschat. Volgens de arbeidsdeskundige en de directeur van MOTA is bij Wajongeren het tegengestelde het geval, zij overschatten zichzelf vaak. Dit komt voornamelijk voor bij Wajongeren met een laag IQ omdat zij zich niet onder willen doen voor hun klasgenoten. *‘Omdat zij een cognitief laag niveau hebben en verder weinig fysieke, uiterlijke kenmerken van beperkingen vertonen, komt het voor dat de omgeving en zelfs de arbeidsdeskundigen geneigd zijn hen te overschatten’*, aldus de arbeidsdeskundige. Omdat het overschatten een steevast kenmerk is van Wajongeren, houden de begeleiders en andere professionals rekening met het feit dat zij niet mee moeten gaan met de visie van Wajongeren. Of dit er toe leidt dat Wajongeren juist onderschat worden is volgens de arbeidsdeskundige vrijwel niet het geval. Door passende begeleiding op maat voor elke Wajonger, worden de kwaliteiten van Wajongeren ten volste benut. In eerste instantie weet je niet wat een Wajonger kan. Na

verloop van tijd leert men de Wajongeren steeds beter kennen en worden de capaciteiten van de Wajongeren ontdekt. Door goede begeleiding wordt een passende baan voor Wajongeren gevonden en door *Jobcarving* wordt de baan geschikt gemaakt. *Jobcarving* is volgens de arbeidsdeskundige dat ‘*geen enkele vacature 100% passend is, na verloop van tijd wordt de vacature passend gemaakt voor de Wajongeren*’.

Deelvraag 4

Hoe denken Wajongeren over het verrichten van arbeid en is er sprake van relatieve deprivatie?

De meeste Wajongeren willen arbeid verrichten en ‘gewoon’ deelnemen aan het maatschappelijk verkeer. Uit gesprekken met Wajongeren is gebleken dat zij zich wel vergelijken met anderen en dat dit ertoe leidt dat zij hun beperking moeilijk kunnen accepteren. De soort vergelijking die de meeste Wajongeren hanteren is de interpersoonlijke vergelijking. Dit blijkt uit het gegeven dat Wajongeren een vergelijking maken tussen henzelf als jong-gehandicapte enerzijds en niet-Wajongeren anderzijds. Hierdoor ontstaat er een groot contrast dat een negatief effect heeft op de sociale identiteit van Wajongeren.

Hoewel Wajongeren aangeven wel te willen werken, zeggen zij dat zij niet in staat zijn zelfstandig arbeid te kunnen verrichten en dat zij nooit echt in dienst zullen komen bij een werkgever. Doordat zij wel willen maar niet kunnen, ontstaat het gevoel van *fraternalistic* relatieve deprivatie. “Dit is de uitkomst van vergelijkingen met mensen of groepen die niet op hen lijken” (Chrysochoou, 2005 p. 143). Bij sommige Wajongeren uit zich dit gevoel van *fraternalistic* relatieve deprivatie in dat zij zichzelf moeten bewijzen en bij andere Wajongeren kan dit gevoel zich uiten door zich terug te trekken in de groep.

Conclusie en reflectie

Voor Wajongeren zijn er diverse diensten, voorwaarden en regels in het leven geroepen. Ondanks al deze ‘voordelen’ ten behoeve van de maatschappelijke participatie van Wajongeren, vinden Wajongeren dat zij niet zelfstandig kunnen deelnemen aan het arbeidsproces. Uit recente cijfers van het UWV (2007) en CBS (2008) blijkt het gevoel van Wajongeren te kloppen. De deelname van Wajongeren aan het arbeidsproces is betrekkelijk laag. Vanaf het jaar 2002 is het aantal jong-gehandicapten gestegen met een percentage van 40% (UWV, 2007a). Volgens het CBS neemt de instroom van Wajongeren in de Wajong meer toe dan de uitstroom (3% per jaar). Er is getracht Wajongeren aan het werk te zetten zodat zij niet meer afhankelijk zullen zijn van een uitkering. Het resultaat komt zichtbaar niet overeen met wat de overheid beoogd heeft bij het invoeren van deze diensten, voorwaarden en regels. Niet alleen om kosten te drukken, maar ook voor de sociale identiteit van Wajongeren is het (zelfstandig) arbeid verrichten een manier om een positief zelfbeeld te bewerkstelligen. Volgens Holwerda (2010) leidt werk tot een verhoging van de kwaliteit van het leven.

Terugkomend op de vraagstelling - in welke mate de sociale identiteit invloed heeft op de arbeidsongeschiktheid van Wajongeren met een psychische beperking - valt te concluderen dat de sociale identiteit een betrekkelijk sterke invloed heeft op de arbeidsongeschiktheid. Het individu moet er zelf van overtuigd zijn dat hij/zij in staat is zelfstandig arbeid te verrichten. Als het individu er vertrouwen in heeft zal dit de motivatie bevorderen. Is het individu hier niet van overtuigd, dan zal het arbeidsproces worden belemmerd en zal dit arbeidsongeschiktheid bevorderen. Uit het onderzoek is gebleken dat de vier factoren van de sociale identiteit: psychosociale factoren, omgevingsfactoren, stigmatisering en relatieve deprivatie een significant aandeel hebben in de arbeidsgeschiktheid (of de arbeidsongeschiktheid) van Wajongeren. Deze factoren zijn beoordeeld door het gezin, de omgeving, het perspectief van de maatschappij en het perspectief van de Wajongeren zelf als maatstaaf te nemen.

Sociale vergelijkingen en sociale categorisering zijn van invloed op de sociale identiteit. Men zal door sociale vergelijking en categorisatie een positief zelfbeeld proberen te bewerkstelligen ten aanzien van arbeidsparticipatie. Doordat Wajongeren gestigmatiseerd worden en onderhevig zijn aan *fraternalistic* relatieve deprivatie, zal een positief zelfbeeld moeilijk te realiseren zijn. Als psychosociale- en omgevingsfactoren ook een negatief beeld

afgeven ten aanzien van arbeid, zal de sociale identiteit een negatieve uitwerking hebben op Wajongeren ten aanzien van arbeidsparticipatie. Als deze twee factoren een positief beeld schetsen, kunnen Wajongeren (ondanks de tegenslagen vanuit de maatschappij) gemotiveerd en gestimuleerd raken om zelfstandig arbeid te verrichten.

De vier factoren kunnen kortom een positief of negatief effect hebben op de arbeidsongeschiktheid van Wajongeren. Een positief effect leidt er toe dat Wajongeren gestimuleerd worden om arbeid te verrichten en een negatief effect leidt tot een hogere arbeidsongeschiktheid. Het is daarom belangrijk om meer nadruk te leggen op de sociale identiteit en de factoren die hieraan ten grondslag liggen. De arbeidsdeskundige deelde in het interview mede dat eerst de basisvoorwaarden goed moeten zijn voordat er gekeken kan worden naar de arbeidsparticipatie. Echter moeten de basisvoorwaarden van de sociale identiteit goed zijn om een positieve arbeidsparticipatie te bewerkstelligen. Een hoge motivatie zorgt namelijk voor een hogere arbeidsgeschiktheid.

Aanbevelingen

Het is te simplistisch en bovendien te generalistisch om te beweren dat Wajongeren door hun beperking niet in staat zijn om (zelfstandig) arbeid te verrichten. Er is echter wel het één en ander aan te passen met betrekking tot het beleid van Wajongeren. Wajongeren ‘zoet’ houden met een uitkering en een re-integratietraject is namelijk niet voldoende. Dit geldt voor zowel de (sociale identiteit van) Wajongeren als voor de maatschappij. De instroom van Wajongeren neemt toe terwijl er betrekkelijk weinig Wajongeren uitstromen.

Met behulp van de re-integratietrajecten worden Wajongeren begeleid naar het arbeidsproces die zouden moeten leiden naar betaald werk. Deze trajecten hebben echter weinig invloed op een afname van Wajongeren uit de uitkering. Veel Wajongeren blijven hangen in het re-integratietraject waardoor er voor hen geen zicht is op betaald werk. Om Wajongeren te motiveren en hen een nieuw perspectief te geven, dient het traject van re-integratie naar betaald arbeid beter in kaart te worden gebracht. Het traject wordt meer inzichtelijker voor Wajongeren waardoor zij een specifiek doel voor ogen hebben. Een mogelijkheid is om aan de trajecten een werkgever te koppelen die de Wajonger aan het einde van het traject in dienst neemt. Bijna alle geïnterviewde Wajongeren zijn tamelijk uitzichtloos omdat zij niet weten wat hen te wachten staat tijdens en na het re-integratietraject. Door hen een doel voor ogen te geven (wellicht concreet gemaakt door een functie of werkgever te benoemen) stimuleert en motiveert dit hen om het traject te doorlopen. De maatschappelijke

integratie van Wajongeren wordt hierdoor bevorderd. Dit kan ertoe leiden dat het stigma rondom Wajongeren zal afnemen.

Een andere mogelijkheid is om een (betaalde) snuffelstage te organiseren waar Wajongeren hun kennis en kunde kunnen toepassen in het werkveld en waar zij kunnen ervaren hoe het is om in loondienst te zijn. Hierdoor kan de motivatie van Wajongeren bevorderd worden en kunnen zij beter plaatsen waarvoor zij het re-integratietraject afleggen.

Een detacheringsbureau voor Wajongeren is wellicht ook een mogelijkheid om Wajongeren een beter arbeidsperspectief te bieden en de uitstroom te bevorderen. De voorwaarden van een dergelijk detacheringsbureau dienen echter wel aangepast te worden. In het geval Wajongeren (wederom) zonder een betaalde baan komen te zitten, zal niet het detacheringsbureau het loon moeten doorbetalen, maar kan het individu weer beroep doen op de Wajong-uitkering.

Generaliseerbaarheid

Ten behoeve van de betrouwbaarheid van dit onderzoek heb ik de interviews opgenomen met een audiorecorder, met uiteraard de toestemming van de respondenten. Naast de opnames heb ik ook aantekeningen gemaakt tijdens de gesprekken. Om de betrouwbaarheid te bevorderen heb ik de resultaten van de twee professionals vergeleken met de resultaten van de Wajongeren. Het doel hiervan is om een beter beeld te krijgen over de Wajongeren.

Ondanks dat de respondenten aselekt zijn gekozen, zijn de onderzoeksresultaten niet generaliseerbaar. De uitkomsten van dit onderzoek zijn dus niet geldend voor de gehele populatie omdat de steekproefomvang ($n=10$) betrekkelijk klein is. Het onderzoek is niet grootschalig uitgevoerd omdat er weinig tijd beschikbaar was. Daarnaast is er ook weinig diversiteit in de respondenten. Het voordeel van een gevarieerde onderzoeksgroep is dat men een beter beeld krijgt over hoe er gedacht wordt over de arbeidsparticipatie van Wajongeren.

In eerste instantie wilde ik de diversiteit van Wajongeren onderverdelen op basis van wel of niet in een re-integratietraject. Het Werkplein Enschede heeft getracht mij respondenten aan te leveren, echter wegens een krappe tijdsplanning en een hoge werkdruk bij het Werkplein is dit niet gelukt. Als alternatief heb ik een re-integratiebureau voor Wajongeren benaderd, De Kapstok, waar ik bij twee leerwerkbedrijven Wajongeren heb mogen interviewen. Bij deze bedrijven is echter sprake van een specifieke groep Wajongeren, namelijk Wajongeren die in een re-integratietraject zitten. Van de geïnterviewde Wajongeren heb ik getracht een zo goed mogelijk beeld te schetsen van hun perspectief ten aanzien van de

arbeidsparticipatie.

Vaststaand feit is dat Wajongeren door de beperking(en) niet gemakkelijk kunnen participeren aan het maatschappelijk arbeidsproces. Het wiel dient opnieuw uitgevonden te worden om de uitstroom van Wajongeren toe te laten nemen. Wajongeren zijn doorgaans gemotiveerd en hebben een bijzondere drijfkracht, namelijk dat zij willen bewijzen dat zij het wel aankunnen!

Januari 2011

Referenties

Arboportaal, *soorten beperking*. Retrieved October 04, 2010 from <http://www.arboportaal.nl/arbeid-handicap/infocentrum/beperking-en-arbeidshadicap/soorten-beperkingen>

Besseling, J.J.M., Hagen, B., Andriessen, S., te Peele A., Crone, M., Kok L., en de Vos, E. (2007). *Toename gebruik ondersteuning voor jongeren met een gezondheidsbeperking*. Hoofddorp: TNO

Boen, F., *De sociale psychologie van intergroepsrelaties: op zoek naar het waarom van discriminatie*. Interaxis. Retrieved October 24 from <http://www.interaxis.org/Interaxis2/html1/filip.html>

CBS, *arbeid en sociale zekerheid*. Retrieved November 11, 2010 from <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/arbeid-sociale-zekerheid/publicaties/artikelen/archief/2008/2008-2433-wm.htm>

Chrysochoou, X. (2004), *Cultural diversity, its social psychology*. Oxford, Blackwell Publishing.

Fay, B. (1996), *Contemporary Philosophy of Social Science: A Multicultural Approach*. Oxford, Blackwell Publishing.

Hagen, B., Mulder A., Berkouwer, A., Overmars-Marx, T., te Peele, A., Zwinkels, W., Ooms, D., Sanders, J.(2008), *Trainen voor een baan*. Hoofddorp, Utrecht, Stam BV

Holwerda, A., Brouwer, S., Groothoff, J. & Van der Klink, J. (2010) *Arbeidsparticipatie van Wajonggerechtigden: Op zoek naar voorspellers*. *Demos*, 26-1, 11-12.

Jehoel-Gijsbers, G. (2010). *Beperkt aan het werk: Rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Jeugdzorg, *psychosociale problemen*. Retrieved October 04, 2010 from <http://www.rivm.nl/jeugdgezondheid/onderwerpen/beleidsthemas/Psychosocialeproblemen/>

Kok, L. & Hop, P. (2008). *In en uit de Wajong: Analyse van stromen en de samenloop met betaald werk*. SEO, in opdracht van Raad voor Werk en Inkomen (RWI).

Kruisbergen, E., L. Kok, L. ten Broeke (2000). *Ontwikkelingen in de Wajong*. Zoetermeer: IOObv

Opvoedadvies, *tic*. Retrieved November 11, 2010 from <http://www.opvoedadvies.nl/tic.htm>

Pedagogieknet, *stigmata*. Retrieved Januari 16, 2011 from <http://www.pedagogiek.net/content/artikel.php?contentID=1076&name1=tweede&name2=derde&name3=vierde&sectieNR=10&sectie=7092&haalsectie=7092&haalsectie2=&haalsectie3=&sectiename=Radicalisering>

Rijksoverheid, *wanneer en hoe vraag ik een wajong-uitkering aan*. Retrieved October 04, 2010 from <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/vragen-en-antwoorden/wanneer-en-hoe-vraag-ik-een-wajong-uitkering-aan.html>

SER (2007). *Meedoen zonder beperkingen, meer participatiemogelijkheden voor jonggehandicapten*. Retrieved October 24, 2010 from <http://www.ser.nl/nl/publicaties/adviezen/2000-2007/2007/b25830.aspx> op 14-05-2008.

Scholengroep Twente Speciaal, *de Kapstok Leerwerktrajecten*. Retrieved November 20, 2010 from <http://www.ssts.nl/?RubriekID=2079>

Thienpont, K (1999). *In-group/outgroup gedrag in evolutiebiologisch perspectief*. Leuven/Apeldoorn: Centrum voor bevolkings en gezinsstudie & garant uitgevers bv.

Universiteit Utrecht, *Departement Algemene Sociale Wetenschappen*. Retrieved Januari, 15, 2011 from <http://www.uu.nl/faculty/socialsciences/nl/organisatie/Departementen/ASW/Pages/default.aspx>

Universiteit van Tilburg, *Psychische functiebekeringen*. Retrieved November 11, 2010 from <http://www.uvt.nl/studenten/omstandigheden/functiebeperking/psych/>

UWV (2007a) kenniscahier 07-01 De groei van de Wajong instroom.

UWV (2007b), *Geactualiseerde raming van het re-integratiepotentieel UWV klanten*, Kennismemo 07/05.

UWV, *wat is wajong*. Retrieved October 04, 2010 from http://www.uwv.nl/wajong/klantproces/wat_is_wajong.aspx

Wilke, H. A. M. (2010). *Orientatie in de sociale psychologie/ druk 6 het individu en de groep*. Bohn Stafleu van Loghum.

Bijlage 1 - Topiclijst

Interview met een Wajonger

Datum:

Tijd:

Introductie

- Ik ben Janet Boedhoe en studeer Algemene Sociale Wetenschappen in Utrecht. Voor mijn afstudeerproject doe ik een onderzoek naar de arbeidsparticipatie van Wajongeren. Ik wil kijken welke factoren invloed hebben op het verrichten van arbeid en hierbij wil ik kijken naar jou persoonlijke omstandigheden en hoe jij tegen bepaalde dingen aan kijkt.
- Ik zou graag een opname maken van het interview, zodat ik het achteraf kan uitwerken, daarna wordt de opname gewist. Met jou gegevens en uitspraken wordt dus vertrouwelijk omgegaan. Is het goed dat ik deze opname maak?
- Heb je tot zover vragen? Dan begin ik nu met het interview.

Gegevens

- Naam (Geslacht:)
- Leeftijd

Algemeen/ beginvragen

Kunt u iets vertellen over de reden dat jij een Wajong-uitkering ontvangt?

- Hoe oud was je toen je een Wajong-uitkering kreeg?
- Om welke redenen heb je een Wajong-uitkering?
- Wat is je arbeidssituatie?
- Werk je of ga je naar school?
- Hoe ziet je gemiddelde dag eruit?

Ouderlijk huis

Ik ben zoals gezegd geïnteresseerd in jouw persoonlijke situatie. Vandaar dat ik een aantal vragen heb over je gezinssituatie.

Kun je mij iets vertellen over jouw thuissituatie?

- Uit hoeveel mensen bestaat het gezin? (broers, zussen, ouders)
- Hoe verloopt het contact met je ouders (en broers en/of zussen)?
- Ben je tevreden over hoe jullie onderling met elkaar omgaan?
- Denk je dat je ouders anders met je omgaan omdat je een beperking hebt?
- Hoe zit dit met je broers en/of zussen?
- Wat vinden je ouders van je beperking?
- Denken zij dat je in staat bent arbeid te verrichten? En/of willen zij dat?
- Wat zou je anders willen zien met betrekking tot je thuissituatie?

Omgeving

Je hebt natuurlijk ook met andere mensen te maken behalve het gezin. Ik wil graag weten hoe mensen in jouw omgeving met jou omgaan.

Wat vind jij van hoe mensen met jou omgaan?

- Heb jij vrienden? Zo ja, hoe veel vrienden?
- Zo nee, wat vind jij daar van? Wil je graag vrienden, hecht je er veel waarde aan?
- Is het voor jou lastig om vrienden te maken? Zo ja, hoezo dan?
- Heb je veel contact met vrienden?
- Is er veel veranderd in het contact sinds je in de Wajong zit?
- Wanneer je daar behoefte aan hebt, kun je dan bij je vrienden terecht?
- Vind je veel steun bij je vrienden of familie? (verschillende steun)
- Word jij wel eens gepest of buitengesloten?
- Heb jij het gevoel dat je anders bent dan anderen?
- Heb jij het idee dat mensen anders met jou omgaan dan met anderen?
- Zo ja, wat vind jij daarvan? (vind je het vervelend, onprettig? Of maakt het jou niets uit).
- Hoe denk je dat je vrienden of andere familieleden tegen jou aankijken?

Emotie

Ik heb nu een aantal vragen die wat persoonlijker van aard zijn. Ik wil namelijk weten hoe jij tegen jou beperking aankijkt.

- Wat vind jij van je beperking(en)
- Heb je geaccepteerd dat je een beperking(en) hebt?
- Denk je dat andere mensen jou accepteren? Zo nee, wie niet en waarom denk je dat?

- Heb je moeite met je beperking?
- Heb je altijd het gevoel dat je een Wajonger bent?
- Wat vind je van het feit dat je een Wajong-uitkering ontvangt?
- Maakt de uitkering het voor jou gemakkelijker of juist niet?

Arbeid

Je ontvangt een Wajong-uitkering en wordt gestimuleerd om te werken. Hier wil ik graag wat meer over weten.

Zou jij zelf graag willen werken zodat je gekort of uit de uitkering kan komen?

- Denk je dat je ouders *denken* dat je zelfstandig zou kunnen werken?
- En wat vinden zij daar van? Willen zij graag dat jij gaat werken of hebben ze liever dat je dat niet doet.
- Als ze liever hebben dat je niet werkt: waar denk je dat het aan ligt?
- Denk jij dat je het aan kan om zelfstandig te kunnen werken?
- Heb je het idee dat mensen jou overschatten of juist onderschatten?
- * Als mensen jou juist onderschatten: Wat doet het met jou dat mensen juist denken dat jij minder kan terwijl jij denkt dat jij meer kan?
- Heb je hobby's?
- Zijn er ook dingen die je alleen doet? Bijvoorbeeld taken in huis. Zo ja, hoe gaat dat?

Afsluiting

We zijn aan het einde gekomen van het interview. Bedankt dat ik jou mocht interviewen en je hebt mij enorm geholpen met mijn onderzoek.

Heb je verder nog vragen of nog iets dat je mij wil vertellen?